

УДК 159.972: 616.8

ЗАРЕЦЬКА Н.В.

ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к. психол. н.

м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКАМ АТО ТА ЧЛЕНАМ ЇХ СІМЕЙ

***Анотація.** В статті представлена концепція надання психологічної реабілітації, психологічної допомоги та психологічного супроводу учасникам бойових дій, ветеранам та членам їх сімей. Визначені суб'єкти-надавачі психологічної допомоги та категорії безпосередніх надавачів психологічних послуг. Описано чотири рівні психологічної реабілітації. При цьому, перший рівень реабілітаційного процесу проходять всі учасники бойових дій, натомість другий-четвертий проходять лише ті ветерани, які мають, відповідні до вимог, діагностовані показання.*

***Ключові слова:** перша психологічна допомога, психологічна послуга, психологічна реабілітація, психологічний супровід, психологічне консультування, психотерапія.*

***Аннотація.** В статті представлена концепція оказания психологической реабилитации, психологической помощи и психологического сопровождения участникам боевых действий, ветеранам и членам их семей. Определены субъекты, предоставляющие психологическую помощь и категории непосредственных представителей психологических услуг. Описаны четыре уровня психологической реабилитации. При этом, первый уровень реабилитационного процесса проходят все участники боевых действий, второй-четвертый проходят только те ветераны, которые имеют диагностированные показания.*

***Ключевые слова:** первая психологическая помощь, психологическая услуга, психологическая реабилитация, психологическое сопровождение, психологическое консультирование, психотерапия.*

***Abstract.** In this article the authors present a new concept of psychological rehabilitation, psychological assistance and psychological support to combatants, veterans and their families. They present providers of psychological assistance and categories of direct providers of psychological services. We describe four levels of psychological rehabilitation. Each combatant is the first level of psychological rehabilitation. Experts sent to the second or fourth level of the rehabilitation process of combatants and veterans who are diagnosed testimony.*

***Key words:** psychological first aid, psychological service, psychological rehabilitation, psychological support, counseling, psychotherapy.*

Постановка проблеми. В умовах коли на території України відбуваються воєнні дії, значна частина військовослужбовців та членів їх сімей стикаються з психологічними наслідками екстремальних та бойових

ситуацій. Тому виникла нагальна потреба розробки загально державного Порядку щодо організації психологічної реабілітації та психологічного супроводу осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній

операції чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах та членів їх сімей.

До розробки державних документів долучилися фахівці психологічної сфери різних державних підрозділів, зокрема: Міністерства соціальної політики України, Національної Гвардії України, Збройних сил України, а також представники наукових та освітніх кіл, зокрема: д.психол.н. Н. Пророк, к.психол.н. Л. Гридковець, к.психол.н. Л. Царенко, к.психол.н. М. Войтович, к.мед.н. А. Карачевський, к.психол.н. О. Вознесенська, Л. Гриценко тощо, а також психологи – представники громадських організацій – О. Костюк, Т. Палієнко та ін. Активну участь в обговоренні і уточненні деталей документів брали – д.психол.н. В. Климчук, к.мед.н. Божук, О. Романчук, практичні психологи та науковці з Національної Гвардії України, Збройних сил України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та ін. Організаційними керівниками проекту були О.Тарасова та Н.Зарецька, які представляли Управління у справах ветеранів та учасників АТО Міністерства Соціальної Політики України.

В розробленому фахівцями проекту Порядку було представлено організацію процесу психологічної реабілітації та психологічного супроводу осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах (далі – учасники антитерористичної операції), а також членів їх сімей, в тому числі членів сімей загиблих учасників антитерористичної операції, членів сімей тих учасників антитерористичної операції, хто перебуває в полоні, є заручником або пропав без вісти.

Мета статті: представлення професійній спільноті основних ключових складових проекту Положення про психологічну реабілітацію.

Виклад основного матеріалу. У розробленому Порядку були визначені важливі для психологічної реабілітації терміни, зокрема наведемо деякі з них:

- *заклад психологічної реабілітації та травма-терапії* – підприємство, заклад, установа та організація, незалежно від форми власності та господарювання, що надає отримувачу комплекс психологічних послуг, у тому числі спеціалізованих психологічних послуг;
- *перша психологічна допомога* – система короткотривалих невідкладних заходів, спрямованих на регуляцію актуального психологічного, психофізіологічного стану і негативних емоційних переживань людини чи групи людей, що постраждали внаслідок екстремальної чи надзвичайної події;
- *психологічна криза* – порушення афективно-когнітивної рівноваги психічної діяльності, спричинене зовнішніми обставинами;
- *психологічна послуга* – організаційно виокремлений психологічний захід або комплекс заходів, який має вартісну оцінку;

- *психологічна реабілітація* – система заходів, спрямованих на відновлення або компенсацію порушених психічних функцій, станів, якостей, властивостей, особистого і соціального статусу людей, сприяння психосоціальної адаптації до зміненої життєвої ситуації, а також осмисленню досвіду, отриманого в екстремальній ситуації, та втіленню його в життя;
- *психологічний супровід* – комплекс психологічних та організаційних заходів, спрямованих на моніторинг психічного стану особи, реагування на її потреби в психологічній допомозі та психологічних послугах;
- *психотерапія* – це науково обґрунтований та емпірично перевірений вид діяльності, який спрямований на вирішення психічних, психосоматичних, соціальних проблем людини та покращення її психічного здоров'я і благополуччя, і здійснюється в межах певного визначеного набору інтервенцій (методу психотерапії);
- *супервізія* – вид психологічних послуг, призначений для забезпечення належності надання психологічних послуг надавачем, а також профілактики та ліквідації наслідків його професійного вигорання.

Психологічна реабілітація та психологічний супровід учасників антитерористичної операції і членів їхніх сімей передбачає надання їм психологічних послуг окремо або в комплексі з іншими соціальними послугами, а також реабілітаційними послугами та медичною допомогою. Суб'єктами, які надають психологічні послуги, можуть бути:

- 1) військові та спеціальні частини;
 - 2) заклади охорони здоров'я військових та спеціальних формувань;
 - 3) органи військового обліку;
 - 4) центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – центри соціальних служб);
 - 5) заклади психологічної реабілітації та травма-терапії;
 - 6) самозайняті особи-надавачі;
 - 7) мобільні мультидисциплінарні бригади психологічної допомоги;
 - 8) реабілітаційні установи, зокрема реабілітаційні установи для осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю.
 - 9) заклади охорони здоров'я, які надають психологічні послуги в амбулаторних умовах;
 - 10) заклади охорони здоров'я, крім санаторно-курортних закладів, які надають психологічні послуги в стаціонарних умовах, в тому числі шпиталі ветеранів війни;
 - 11) санаторно-курортні заклади;
 - 12) заклади освіти;
 - 13) установи виконання покарань та слідчі ізолятори.
- Надавачами психологічних послуг є фахівці в галузі психології або медицини, що відповідають визначеним в Положенні критеріям.

Інформація про організаційний рівень, на якому суб'єкт має право надавати психологічні послуги, міститься у Реєстрі суб'єктів, які надають психологічні послуги. У разі зміни організаційного рівня, на якому суб'єкт має право надавати психологічні послуги, зазначений суб'єкт повідомляє суб'єкта, відповідального за ведення згаданого Реєстру, у триденний строк з дня, коли така зміна відбулася. Заовлення психологічних послуг за рахунок бюджетних коштів здійснюється відповідно до Порядку здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2013 р. № 324.

Військові та спеціальні частини надають психологічні послуги першого рівня отримувачам, які проходять військову або спеціальну службу в зазначених частинах. Якщо отримувачі потребують психологічних послуг другого – четвертого рівнів, військові та спеціальні частини перенаправляють їх:

1) до суб'єктів, які надають психологічні послуги другого рівня в розташуванні частини, зокрема до самозайнятих осіб-надавачів,

2) до суб'єктів, які надають психологічні послуги другого – четвертого рівнів поза розташуванням частини в стаціонарних умовах.

Центри соціальних служб надають психологічні послуги першого рівня отримувачам, які не перебувають на військовій або спеціальній службі. Відповідно до власних положень, центри соціальних служб надають також інші соціальні послуги отримувачам, в тому числі дітям, а також залучають отримувача послуг та його соціальне оточення до взаємодії.

Заклади психологічної реабілітації та травматерапії надають психологічні послуги першого-четвертого рівня усім категоріям отримувачів. Заклади освіти, у разі потреби, надають психологічні послуги першого рівня отримувачам, які є вихованцями, учнями та студентами.

У разі надання психологічних послуг отримувачу, який є членом сім'ї учасника антитерористичної операції, психологом закладу освіти, що не є надавачем відповідно до розробленого нами Порядку, такий психолог зобов'язаний надати отримувачу або його законному представнику виписку про надані психологічні послуги.

Мобільні мультидисциплінарні бригади психологічної допомоги надають невідкладну психологічну допомогу та інші психологічні послуги всім категоріям отримувачів. Зазначені бригади створюються суб'єктами, що надають психологічні послуги, та призначені для надання за викликом необхідної психологічної допомоги або психологічних послуг особам, які їх потребують, однак не можуть прибути до суб'єкта, який надає психологічні послуги, через стан здоров'я або інші обставини. До складу мобільних мультидисциплінарних бригад психологічної допомоги входять надавачі психологічних послуг, а також

можуть входити соціальні працівники, психіатри та інші медичні працівники, у тому числі з числа ветеранів війни та учасників бойових дій.

Інформація про суб'єктів, що надають психологічні послуги, та суб'єктів, що здійснюють направлення, оприлюднюється на офіційних веб-сайтах зазначених суб'єктів. Зазначена інформація також розташовується в доступних для відвідувачів місцях у приміщеннях зазначених суб'єктів, а також у приміщеннях місцевих органів виконавчої влади. В інформації обов'язково зазначається, яким категоріям отримувачів та за рахунок яких коштів кожен суб'єкт надає психологічні послуги.

При виборі суб'єкта, до якого направляється отримувач, який вперше звертається за психологічними послугами, послідовно визначаються:

- рівень, на якому отримувачу мають бути надані психологічні послуги;
- спеціалізація суб'єкта, що надає психологічні послуги необхідного рівня,
- місце надання послуг.

При визначенні необхідного рівня надання психологічних послуг враховується таке:

- отримувачі, які не заявляють про наявність спеціальних потреб, а саме, інвалідність, алкогольну залежність або залежність від психоактивних речовин, схильність до насилля, направляються до суб'єктів, які надають психологічні послуги першого рівня;
- у разі наявності у отримувача спеціальних потреб, він направляється на третій рівень, при цьому пріоритетним є вибір суб'єкта, який спеціалізується на наданні психологічних послуг отримувачам із визначеною потребою;
- до реабілітаційних установ для осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю можуть бути направлені отримувачі з числа осіб з інвалідністю, які не проходили психологічної діагностики, або за її результатами повинні бути направлені на перший або другий рівень. Направлення отримувачів до таких установ здійснюється відповідно до Порядку надання інвалідам та дітям-інвалідам реабілітаційних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 80;
- до суб'єктів, які надають послуги на другому рівні, направляються отримувачі за клопотанням адвоката, а також надавачі, які мають спеціальні потреби – у разі неможливості направлення таких отримувачів на третьому рівні.

При виборі спеціалізації суб'єкта на першому рівні слід враховувати, що до центрів соціальних служб доцільно направляти отримувачів, які вперше звертаються за психологічною підтримкою, або не мають оформленої картки психологічного супроводу, або мають соціальні проблеми, а також отримувачів,

вачів протягом першого місяця після звільнення з військової або спеціальної служби.

Якщо місце надання психологічних послуг впливає на вартість їхнього надання, серед суб'єктів, що надають психологічні послуги, які є рівними за спеціалізацією, часом надання психологічних послуг та іншими критеріями, визначається той, який готовий надати послуги найближче до місця постійного проживання (перебування) отримувача.

Надання невідкладної психологічної допомоги може здійснюватись:

- за місцем перебування отримувача шляхом приїзду до нього суб'єкта, який надає психологічні послуги, зокрема шляхом виїзду мобільної мультидисциплінарної бригади;
- за місцем надання психологічних послуг суб'єктом.

Суб'єкт, який надав отримувачу невідкладну психологічну допомогу, у разі необхідності, може домовитись з отримувачем про наступну зустріч для надання йому необхідних психологічних послуг або здійснити перенаправлення отримувача до іншого суб'єкта, який надає психологічні послуги необхідного рівня та спеціалізації.

Організація надання першої психологічної допомоги отримувачам, які перебувають на військовій або спеціальній службі здійснюється відповідним військовим персоналом (керівники підрозділів, заступники керівників по роботі з персоналом, військові психологи і т.п.) та має передбачати:

- надання першої психологічної допомоги особам із гострими реакціями на стрес безпосередньо на місці травмівної події або в первинному середовищі перебування;
- проведення психологічної діагностики в безпечному місці (в базовому таборі) та визначення осіб, що потребують стабілізації психічного стану та подальшого постійного спостереження в групах посиленої психологічної уваги, який проводиться психологом батальйону або заступником командира батальйону по роботі з особовим складом;
- за необхідності проведення комплексу заходів, спрямованого на зняття фізичного та психологічного напруження, який проводиться командирами підрозділів, заступниками по роботі з особовим складом, які пройшли відповідну підготовку, або психологами підрозділів;
- організацію невідкладного первинного розвантаження осіб із групи посиленої психологічної уваги. Особи, що пройшли первинне розвантаження, за результатами медичного і психологічного обстеження повертаються до виконання службових обов'язків або отримують направлення для проходження медичної чи психологічної реабілітації;

- організацію направлення отримувача на необхідний рівень у разі потреби відповідно до результатів психологічної діагностики, або організацію надання психологічних послуг необхідного рівня за місцем проходження служби.

Кризове втручання, тобто робота з інтенсивними почуттями і проблемами отримувачів та надання їм невідкладної психологічної допомоги у разі, коли вони перебувають у стані психологічної кризи, здійснюється суб'єктами, що мають відповідну спеціалізацію, що зазначається в реєстрі суб'єктів, які надають психологічні послуги.

Надання психологічних послуг відбувається на чотирьох організаційних рівнях. Рівень, на якому отримувачу мають бути надані психологічні послуги, визначається за результатами психологічної діагностики з урахуванням соціальної ситуації отримувача та стану його здоров'я, психічного стану. Психологічна діагностика обов'язково проводиться на початку та наприкінці надання психологічних послуг, а також за потреби у процесі їхнього надання відповідно до стану отримувача.

Первинно, психологічні послуги учасникам антитерористичної операції надаються одразу після виконання службово-бойового завдання або завершення антитерористичної операції, а якщо операція або завдання триває більш ніж 3 дні, психологічні послуги надаються за графіком, що затверджується в порядку, встановленому положеннями щодо надання психологічних послуг військовими та спеціальними частинами. При цьому враховується, що психологічні послуги надаються учасникам антитерористичної операції невідкладно на будь-якій стадії проведення операції або виконання завдання, якщо потреба в їхньому наданні обумовлена ситуацією, яка складається в підрозділі, або психічним станом окремих учасників.

Перший рівень надання психологічних послуг передбачає надання психологічної допомоги та супроводу у психологічному відновленні та адаптації до змін. На цьому рівні здійснюються заходи для забезпечення розвантаження, стабілізації, відновлення та адаптації (реадаптації) отримувача до умов перебування, несення служби (виконання бойових завдань) або до цивільного життя, а також надання психологічної підтримки особам з інвалідністю. Психологічні послуги цього рівня орієнтовані на потреби отримувачів, які пережили стресові події, зіткнулися зі змінами в житті і потребують супроводу в адаптації до змін, а також на осіб, які матимуть стресові події попереду і потребують підготовки для зміцнення стресостійкості та навичок відновлення.

Надання послуг *першого рівня* особам, які перебувають на військовій або спеціальній службі, має передбачати:

- застосування методів психологічного відновлення та "декомпресії" (комплексу заходів

фізичного відновлення та психологічного розвантаження особи та запобігання розвитку у неї психологічних травм з метою виявлення осіб, які потребують психологічної допомоги і підтримки, медичного обстеження та лікування) для бойових підрозділів;

- психологічний скринінг (діагностику), зокрема під час проведення обов'язкового комплексу заходів, що передують звільненню з військової або спеціальної служби, у тому числі демобілізації або на початку несення військової служби чи після переходу в інший підрозділ, оцінку необхідності перенаправлення на наступні рівні;
- психологічну просвіту та інформування;
- заходи психосоціальної підтримки та супроводу у період адаптації у переході від участі в бойових діях до функціонування поза зоною бойових дій;
- превентивні заходи щодо розвитку стресостійкості (пружності), навичок адаптації;
- заходи психологічної взаємопідтримки (групи взаємодопомоги).

Надання психологічних послуг звільненим з військової або спеціальної служби, в тому числі демобілізованим отримувачам, має на меті сприяння їхній соціальній реадaptaції, що передбачає, зокрема:

- групову та індивідуальну роботу з членами сімей учасників антитерористичної операції, полонених, спрямовану на підготовку до повернення звільненої з військової або спеціальної служби особи в сім'ю та суспільство;
- аналіз актуальної ситуації, визначення актуальних соціальних та особистісних потреб отримувача, психологічну діагностику та оформлення у разі потреби картки психологічного супроводу;
- організацію зустрічей із представниками ветеранських груп підтримки та взаємодопомоги, роботу за принципом рівний-рівному;
- психологічну просвіту та залучення отримувачів до участі в реабілітаційних заходах, а також мотивування на роботу з надавачем;
- групову роботу, групове та індивідуальне консультування з метою стабілізації психічного стану отримувача, формування в нього навичок самодопомоги та основ здорового способу життя;
- інформування отримувача щодо його прав та можливостей та роз'яснення їх змісту.

Перший рівень також включає послуги психосоціальної підтримки та психосоціального супроводу. Для їхнього надання можуть залучатися ветеранські організації та організації інвалідів, групи підтримки та взаємодопомоги, юристи, соціальні працівники, працівники закладів охорони здоров'я та закладів освіти, працівники органів військового обліку, зокрема військових комісаріатів, органів соціального захисту,

представники місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, громадські та благодійні організації відповідного напрямку діяльності, релігійні організації та церкви.

На цьому рівні організовується психологічний супровід під час повідомлення рідних про загибель, полон, зникнення безвісти, важке поранення; супровід під час поховання загиблих. Зазначені заходи здійснюються надавачем психологічних послуг, який супроводжує представника органу військового обліку, зокрема військового комісаріату, уповноваженого повідомити сім'ю учасника антитерористичної операції про загибель, зникнення безвісти або потрапляння в полон згаданого учасника антитерористичної операції.

До суб'єктів, які надають психологічні послуги на першому рівні, направляються особи, які не мають картки психологічного супроводу та вперше звертаються з питань психологічної підтримки або реабілітації, а також ті, які мають проблеми з вирішенням соціальних та юридичних питань, зокрема проблеми з працевлаштуванням.

На другому рівні отримувачам надається спеціалізована психологічна допомога, спрямована на розв'язання актуальних або специфічних психологічних проблем отримувача, які виникли, зокрема, внаслідок його участі або участі члена його сім'ї в бойових діях, перебування в екстремальній ситуації або внаслідок отримання інвалідності. Робота з отримувачем спрямовується на сприяння осмисленню досвіду, отриманого в екстремальній ситуації, і сприяння посткризовому зростанню. На другий рівень направляються:

- особи, які звернулися за допомогою в зв'язку зі скаргами на порушення психічного здоров'я, сімейного чи особистого життя, порушення регуляції емоцій та інші дисфункційні прояви, і в яких є відповідна готовність та усвідомлене бажання змінюватися;
- особи з інвалідністю;
- особи, які потрапили у складну соціальну ситуацію (відсутність житла або роботи, повернення з в'язниці, втрата рідних та близьких, розлучення тощо);
- особи, які направляються на психологічну реабілітацію за клопотанням адвоката;
- особи, які були притягнені до відповідальності за свої агресивні дії, вчиняли насильство в сім'ї або були жертвами чи свідками насильства, мали суїцидальні наміри, потребують невідкладної допомоги, є залежними від психоактивних речовин після проходження ними третього чи четвертого психологічної реабілітації – за умови, що немає можливості направити зазначених осіб до суб'єктів, які надають психологічні послуги третього рівня (психотерапевтичні послуги).

Другий рівень передбачає надання отримувачам послуг психологічної просвіти, психологічної діаг-

ностики, а також психологічного консультування, яке може здійснюватись в індивідуальній, сімейній або груповій формі, а також групової роботи. На цьому рівні отримувачам надаються:

- до десяти індивідуальних та/або сімейних консультацій. Кожна сесія зазначених консультацій є завершеною формою роботи з отримувачем;
- комплекс психологічних та реабілітаційних послуг, зокрема спеціалізованих реабілітаційних послуг. Послуги надаються в амбулаторних або стаціонарних умовах закладами психологічної реабілітації та травматерапії, а також реабілітаційними установами, зокрема реабілітаційними установами для осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю.

Третій рівень надання психологічних послуг передбачає терапію розладів психічного здоров'я. Робота з отримувачем на цьому рівні спрямована на відновлення або компенсацію порушених психічних функцій, особистісних властивостей і системи стосунків отримувачів, створення умов для повноцінного виходу із психологічної кризи з метою збереження їхнього здоров'я, відновлення боєздатності або працездатності, психічних і соціальних механізмів адаптації, що впливає на ефективність соціальної поведінки та якість життя, та сприяння їх посткризовому зростанню. На цьому рівні отримувачам надаються психотерапевтичні послуги. Психотерапію проходять:

- особи, в яких за результатами психологічної діагностики встановлено посттравматичний стресовий розлад, депресію, тривожні розлади (панічні атаки, розлад тривоги за здоров'я, фобії, генералізований тривожний розлад), дисоціативні розлади;
- особи, які мають психосоматичні розлади, важкі хвороби (онкологія, туберкульоз, гепатити, діабет, нефрит тощо), однак у момент звернення не потребують або відмовляються від медичної допомоги;
- особи, які мають залежність від психоактивних речовин або зловживання ними, однак у момент звернення не потребують медикаментозного лікування;
- особи з агресивними проявами;
- особи з інвалідністю, чия інвалідність спричинена важкими пораненнями, травмами, контузійми, оперативними втручаннями;
- жертви катувань;
- особи, які були жертвами чи свідками насильства;
- особи, які притягувалися до відповідальності за свої агресивні дії, вчиняли насильство в сім'ї, мали суїцидальні наміри або спроби;
- особи, яким у складі психологічних заходів під час надання послуг першого рівня було проведене кризове втручання;

- особи, які мали дві або більше відмови отримувати психологічні послуги від конкретного надавача.

Індивідуальна психотерапія проводиться одним і тим же надавачем регулярно та безперервно (як правило, один раз на тиждень). До заходів психотерапії доцільно залучати членів сім'ї особи, яка її проходить. Кількість необхідних психотерапевтичних годин визначається станом особи, яка проходить психотерапію, видом розладу та клінічним протоколом.

Четвертий рівень надання психологічних послуг передбачає надання психологічних послуг одночасно з медичною допомогою, послугами фізичної та медичної реабілітації. Надання психологічних послуг одночасно з медичною допомогою може здійснюватись:

- одним надавачем, якщо він має одночасно необхідні лікарську та психотерапевтичну спеціалізацію;
- мультидисциплінарною командою, до складу якої має обов'язково входити надавач психологічних послуг.

На четвертому рівні отримувачам надаються послуги психологічної просвіти, психологічної діагностики, психологічного консультування, психотерапії, групової роботи. На четвертий рівень направляються:

- 1) отримувачі із психосоматичними розладами;
- 2) отримувачі з невиліковними або хронічними захворюваннями в стадії декомпенсації;
- 3) отримувачі із сильним болем;
- 4) отримувачі, які побажали пройти комплекс медичної допомоги та психологічних послуг;
- 5) отримувачі, які потребують психологічного супроводу або психологічної реабілітації внаслідок виявленої психічної хвороби;
- 6) отримувачі з одним із таких симптомів або розладів:
 - високим ризиком суїциду чи гоміциду (нанесення іншим особам пошкоджень або вбивство людини);
 - схильністю до самопошкоджень;
 - наявністю психотичних симптомів та гострого збудження;
 - при діагностованих розладах (біполярний розлад, зловживання психоактивними речовинами);
 - при важкій депресії (вираженій дезадаптації у зв'язку з депресивним розладом);
 - за відсутності поліпшення стану після психотерапії посттравматичного стресового розладу, що проводилася впродовж 4-6 тижнів;
 - за наявності погіршення соматичного стану внаслідок терапії, що проводиться;
 - особи, які мають психосоматичні розлади, важкі хвороби (онкологія, туберкульоз, гепатити, діабет, нефрит тощо);
 - особи, які мають залежність від психоактивних речовин або зловживання ними;
 - особи, які мають коморбідні розлади.

На цьому рівні допомога особам, які мають психічні розлади, передбачає надання спеціалізованої допомоги у відповідності до розладу та затвердженого МОЗ протоколу лікування, яка може включати психотерапію, медикаментозну терапію, вимагати в окремих випадках госпіталізації. До психологічних послуг четвертого рівня зараховують також психологічну допомогу як складову комплексних або спеціалізованих реабілітаційних послуг, які надаються реабілітаційними закладами та закладами охорони здоров'я в амбулаторних або стаціонарних умовах.

Договірне оформлення надання психологічних послуг

Перед наданням психологічних послуг надавач або інший представник суб'єкта, що надає психологічні послуги, усно інформує отримувачів про мету та зміст реабілітаційного процесу і психологічних послуг, а також про те, що інформація щодо надання психологічних послуг є конфіденційною, і законодавством передбачена відповідальність за її незаконне поширення. Отримувачам також вручається письмова пам'ятка, яка у стислому вигляді містить доведену їм інформацію. У разі згоди на отримання психологічних послуг, отримувач дає письмову згоду на їх отримання, а також на використання і обробку своїх персональних даних відповідно до Закону України "Про захист персональних даних" [1].

Психологічні послуги надаються на підставі договору про надання психологічних послуг, який укладається між суб'єктом, що надає психологічні послуги, та отримувачем зазначених послуг (далі – договір про надання психологічних послуг). Договір укладається в день звернення отримувача до суб'єкта, що надає психологічні послуги.

Договір про надання психологічних послуг може не укладатися за наявності однієї з таких підстав:

- отримувач перебуває на військовій або спеціальній службі, в установі виконання покарань або слідчому ізоляторі, а також на лікуванні або реабілітації в закладі охорони здоров'я;
- отримувач потребує першої або кризової психологічної чи медичної допомоги;
- положення договору про надання психологічних послуг є складовою частиною іншого договору, за яким отримувач проходить комплексну реабілітацію.

Документи з надання психологічних послуг, передбачені розробленим нами цим Порядком, ведуться незалежно від того, чи укладався договір про надання психологічних послуг.

Документальне оформлення надання психологічних послуг

Для фіксації перебігу та результатів процесу надання психологічних послуг надавач веде таку документацію:

1) індивідуальний план роботи з отримувачем психологічних послуг (далі – індивідуальний план);

2) картка психологічного супроводу отримувача;

3) індивідуальна програма психологічної реабілітації отримувача психологічних послуг (далі – індивідуальна програма);

4) виписка про надані психологічні послуги;

5) акт наданих послуг за формою згідно розробленого додатку;

6) зведений щомісячний звіт надавача про надані психологічні послуги.

Індивідуальна програма психологічної реабілітації складається у разі, коли особа потребує психологічних послуг другого-четвертого рівнів. Для проведення психологічної реабілітації другого рівня індивідуальна програма може не складатися, якщо її зміст вичерпується індивідуальним планом, за результатом виконання якого особа більше не потребує отримання психологічних послуг. Індивідуальна програма включає інформацію:

- щодо обґрунтування необхідності психологічної реабілітації особи, а також мету, задачі та план проведення реабілітації;
- про психологічні заходи (у тому числі другого рівня), які мають бути проведені з особою, психологічні послуги (у тому числі другого рівня), які мають бути їй надані із зазначенням кількості годин та строків, в які зазначені послуги мають бути надані;
- щодо організації процесу психологічної реабілітації отримувача, зокрема визначає суб'єктів, які надають психологічні послуги, чия спеціалізація є оптимальною для надання визначених зазначеною програмою психологічних послуг.

Індивідуальна програма може бути відкорегована в процесі її реалізації. Про факт та причини коригування зазначається в згаданій програмі, картці психологічного супроводу отримувача, виписці про надані психологічні послуги, а також в індивідуальному плані надавача, який коригує індивідуальну програму.

Для надання психологічних послуг четвертого рівня додатково включається інформація про медичні заходи, яких потребує отримувач. До складання та виконання індивідуальної програми на четвертому рівні обов'язково залучаються медичні працівники, надавачі, психотерапевти та соціальні працівники. До складання та виконання індивідуальної програми на четвертому рівні можуть залучатись члени ветеранських груп взаємодопомоги.

Виписка про надані психологічні послуги складається по закінченні надання психологічних послуг в двох примірниках, один з яких видається отримувачу, а інший включається до картки психологічного супроводу отримувача. Зазначена виписка містить інформацію про:

- фактично надані психологічні послуги та проведені заходи, які дають змогу проаналізувати

- психологічний стан отримувача послуг до їхнього надання і після;
- необхідність або доцільність продовження надання психологічних послуг отримувачу із зазначенням видів психологічної послуг та психологічних заходів, яких отримувач потребуватиме надалі;
 - направлення до лікаря або закладу охорони здоров'я;
 - відмову отримувача від отримання психологічних послуг;
 - направлення його до іншого надавача або суб'єкта, який надає психологічні послуги, та підставу такого направлення;
 - рекомендації щодо застосування в повсякденному житті навичок, отриманих у процесі психологічної реабілітації, психологічної підтримки та психологічного супроводу.

Інформація з виписки про надані психологічні послуги вноситься надавачем до Єдиного державного реєстру учасників антитерористичної операції особисто, якщо він має дистанційний доступ до зазначеного реєстру, або передається захищеним електрон-

ним каналом зв'язку установі, уповноваженій вести Єдиний державний реєстр учасників антитерористичної операції, для внесення до зазначеного реєстру.

Висновки. Питання психологічної реабілітації військових, ветеранів та членів їх сімей поступово набуває організованого характеру, де основною характеристикою є перехід від моделі “розподілу коштів між структурами системи охорони здоров'я” до моделі “кошти ходять за бійцем”. Крім того, новий підхід сприяє не тільки конструктивізації реабілітаційного процесу, але й дозволяє контролювати якість наданих психологами послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про захист персональних даних” [Електронний ресурс] / Закон від 01.06.2010 № 2297-VI. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2013 р. № 324// Офіційний вісник України.- 2013.–№ 36.– ст. 1265.
3. Порядок надання інвалідам та дітям-інвалідам реабілітаційних послуг / Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 80 //Офіційний вісник України.- 2007. – № 8.– ст. 292.